

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีและแนวคิด

การศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอความคิดหรือประเด็นแก่สาธารณะของขบวนการและการตอบสนองของประชากรบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตต่อขบวนการเพื่อใช้ในการวิเคราะห์การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อสร้างพันธมิตรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีมาอธิบาย ได้แก่

1. แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements)
2. แนวคิดประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy)
3. แนวคิด Digital Democracy
4. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analysis)

2.1.1 แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements)

ขบวนการทางสังคม หมายถึง การเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลจำนวนมากพอสมควรเข้าด้วยกันเป็นผู้กระทำการรวมหมู่ (a collective actor) โดยที่ปัจเจกบุคคลเหล่านั้นเข้าใจว่าตนมีผลประโยชน์ร่วมกัน หรือมีความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ (identity) เดียวกัน¹

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New social movements - NSMs) คือ มีการเน้นสัญลักษณ์และความเป็นตัวตน (identity) จุดมุ่งหมายของขบวนการคือการมุ่งเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนค่านิยม ความเป็นตัวตนและสัญลักษณ์ ความสำเร็จของขบวนการทางสังคมคือการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความเป็นตัวตนของสมาชิก ขบวนการในฐานะผู้กระทำการทางสังคม อันจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ดีกว่าการกระทำการทางการเมืองตามแบบทั่วไป² นอกจากนี้ พงศทิธสถานยังเสนอว่า ขบวนการทางสังคมมักมีความนิยมประชาธิปไตยทางตรง (direct or grassroots democracy)³

---

¹ พงศทิธสถาน ชุมพล, "ขบวนการทางสังคม, ขบวนการสังคม," ใน คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 337.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 340 – 342.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 345.

J.G Ungpakorn ศึกษางานของ Cohen & Arato (1997) และ Touraine (2001) พบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ ถูกนิยามว่าต่างจากขบวนการแบบเก่า เพราะเป็น ขบวนการที่หาหนทางในการปฏิรูปปรับปรุงสภาพสังคม เน้นการจัดการตนเองในภาคประชาชน แทนการมุ่งเรียกร้องจากรัฐ⁴ นอกจากนี้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ จะใช้เครื่องมือ เครื่องมือของเทคโนโลยีใหม่ เช่น เครื่องแฟกซ์ อินเทอร์เน็ต หรืออีเมล ในการต่อสู้ แทนการ ประท้วงตามท้องถนนหรือการนัดหยุดงาน และ หลายคนเสนอด้วยว่า สิ่งใหม่เกี่ยวกับ ขบวนการเหล่านี้คือเนื้อหาของ การต่อสู้กลายเป็นเรื่องสิทธิปัจเจกหรือสิทธิทางวัฒนธรรม มากกว่าข้อเรียกร้องทางเศรษฐกิจแบบส่วนรวม เช่น ขบวนการเพื่อสิ่งแวดล้อม ขบวนการเพื่อ สิทธิเสรีภาพของคนพื้นเมือง หรือขบวนการสิทธิสตรี⁵

สำหรับประเด็นเรื่อง "ความใหม่" ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เป็นเรื่อง ใหม่ทั้งหมดหรือไม่ นั้น มีนักวิชาการให้ความคิดเห็นต่าง ๆ หลากหลาย ได้แก่ ขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ยอมรับเหตุการณ์ 2 ลักษณะ คือ ประการแรก การเคลื่อนไหวทาง วัฒนธรรมที่ต่อต้านชีวิตทางสังคมในปัจจุบัน และ ประการที่สอง คือ การเคลื่อนไหวทาง การเมืองที่ท้าทายการครอบงำของรัฐสมัยใหม่ ส่วนในเรื่องของความใหม่ของขบวนการ เคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่นั้นมีผู้เสนอว่าความใหม่ของขบวนการไม่ใช่แรงต่อต้านใหม่ แต่สิ่ง ที่ใหม่คือการกระจายความขัดแย้งทางสังคมไปสู่พื้นที่อื่น และใหม่ในการทำให้เป็น ประชาธิปไตยเพิ่มขึ้น

ลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่⁶

1) อุดมการณ์และเป้าหมาย (Ideology and Goals)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่(NSMs) ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตและ การดำเนินชีวิต ดังนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่จึงตั้งคำถามกับเป้าหมายความ ร่ำรวยทางวัตถุของสังคมยุคอุตสาหกรรม และยังได้ตั้งคำถามกับโครงสร้างของประชาธิปไตย แบบตัวแทนที่ได้จำกัดการเข้าถึงของพลเมือง การมีส่วนร่วมในรัฐบาล ค่านิยมของขบวนการ

⁴ J.L. Cohen & A. Arato, Civil Society and political theory (U.S.A: M.I.T. Press,1997),p. 493, cited in J.G .Ungpakorn, Radicalising Thailand New political perspectives (Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University,2003), pp. 291-292.

⁵ A. Touraine, Beyond Neoliberalism (U.K: Polity Press, Cambridge, 2001), pp. 47, 82 translated by Macey cited in Ungpakorn, Radicalising Thailand New political perspectives, p. 292.

⁶ Nelson A. Pichardo, "New Social Movements: A Critical Review," Annual Review of Sociology 23(1997): 411-430.

เคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่มีศูนย์กลางอยู่ที่ความอิสระในการปกครองตนเอง (Autonomy) และอัตลักษณ์ (Identity)

อัตลักษณ์ (Identity) ได้รับการพิจารณาว่าเป็นลักษณะพิเศษของการเคลื่อนไหวในปัจจุบัน เพราะอัตลักษณ์ทางการเมืองแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นเป็นอัตลักษณ์ของตัวเอง และการเมืองของอัตลักษณ์ได้นำการเมืองไปยังการเมืองที่ไม่มีแบบอย่างมาก่อน (an unprecedented politicization) ของปริมณฑลที่ไม่มีการเมืองมาก่อน (previously nonpolitical terrains) ซึ่งเป็นการอธิบายแนวความคิดที่ว่าบุคคลคือการเมือง (Person is politic) อย่างไรก็ตาม การเมืองของอัตลักษณ์มีข้อโต้แย้งที่สำคัญว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงการปลดปล่อยให้เป็นอิสระหรือการชะงักงันของการเมืองสมัยใหม่ อิสระในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคล อาจจะเป็นตัวแทนการทำทลายอย่างรุนแรง (radical challenge) ต่อการครอบครองอำนาจทางการเมืองของรัฐ

ลักษณะทางด้านความคิดของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่คือ ลักษณะการยอมรับตนเองหรือการรับรู้ตนเอง (Self-Reflective) ซึ่งหมายถึงผู้เข้าร่วมมีคำถามอยู่ตลอดเวลาถึงความหมายของสิ่งที่คนได้กระทำลงไป ซึ่งนำไปสู่การเลือกจากจิตสำนึก (Conscious Choice) ของโครงสร้างและการกระทำ โดยการให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่มมากกว่าตัวผู้นำ

2) กลยุทธ์ (Tactics)

กลยุทธ์ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่สะท้อนถึงอุดมการณ์ของขบวนการความเชื่อมั่นในลักษณะการไร้ตัวแทนของประชาธิปไตยสมัยใหม่ คือ การใช้กลยุทธ์ที่ต่อต้านสถาบัน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เป็นการเคลื่อนไหวอยู่นอกช่องทางทางการเมืองแบบปกติ โดยใช้กลยุทธ์แบบขัดขวาง (Disruptive) และการระดมความคิดของมวลชนในการได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง ดังนั้นความคิดเห็นสาธารณะและการต่อต้านสถาบันทางการเมืองจึงเป็นประเด็นใหม่และที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นมาและองค์ประกอบส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหว

3) โครงสร้าง (Structure)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่พยายามสร้างโครงสร้างของตัวเองซึ่งเป็นชนิดที่เขาต้องการให้มีในรัฐบาลแบบตัวแทน นั่นคือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่สร้างตัวเองขึ้นมาในรูปแบบของเหลวที่ยืดหยุ่นได้ เพื่อหลีกเลี่ยงการเกิดคณาธิปไตย ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่มักมีการสับเปลี่ยนผู้นำ มีการแสดงความคิดเห็นร่วมกันในทุกประเด็นและองค์กรที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามภารกิจ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนว

ใหม่ยังสนับสนุนการต่อต้านระบบราชการ   ต่อต้านลักษณะการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ (Dehumanizing) ของสังคมนิยมใหม่

ดังนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่จึงเรียกร้องและสร้างโครงสร้างที่สามารถตอบสนองความต้องการของปัจเจกชนได้มากกว่าอันเป็นรูปแบบเปิด มีการกระจายอำนาจ และมีความเท่าเทียม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่หวังที่จะหลีกเลี่ยงการถูกกลืน (Coopted) หรือ การลดการเปลี่ยนแปลง (Deradicalized) ซึ่งเคยเกิดขึ้นในอดีต อย่างไรก็ตาม รูปแบบการจัดตั้งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ดังกล่าวได้หมายความว่าทุกองค์กรจะต้องเหมือนกัน

4) ผู้มีส่วนร่วม (Participants)

มีทฤษฎีเกี่ยวกับผู้มีส่วนร่วมใน NSMs และสาเหตุที่พวกเขาเข้าร่วมอยู่ 2 ทฤษฎี มีพื้นฐานการสนับสนุนจากชนชั้นกลางใหม่ การเกิดขึ้นใหม่ของชนชั้นทางสังคม ซึ่งเป็นชนชั้นที่ถูกจำขังอยู่นอกภาค การผลิตของเศรษฐกิจ นักขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่กล่าวว่า ชนชั้นนี้ได้สร้างผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญใน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ เพราะพวกเขาไม่ได้ผูกพันอยู่กับผลประโยชน์ของกลุ่มหรือพรรคและไม่พึ่งพาวงศ์กรโลกเพื่อการอยู่รอด พวกเขาจะทำงานในพื้นที่ที่ต้องพึ่งพารายจ่ายที่สูงของรัฐ เช่น วิทยาลัย ศิลปะ และองค์กรบริการประชาชน นอกจากนี้คนกลุ่มนี้ยังมีการศึกษาสูง

แนวความคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่มีความสำคัญมากขึ้นจนกลายเป็นกระแสหลักทางวิชาการในหมู่นักวิชาการ นักกิจกรรม และ นักพัฒนาเอกชน ที่พยายามต่อสู้เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและความเป็นธรรมในสังคม⁷ ปัจจุบันในประเทศไทยคาดว่าเมืองมีการพัฒนาเอกชนที่จดทะเบียน 18,000 องค์กร แต่ในจำนวนนี้มีไม่ถึงครึ่งที่มีความมั่นคงในระยะยาว⁸

บทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้น ถือเป็นารวมตัวของคนกลุ่มต่างๆ ที่มีประเด็นร่วมกันในเรื่องการขยายพื้นที่ทางการเมืองของภาคประชาชน มีความแตกต่างจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบเก่า ในมิติของเป้าหมายและรูปแบบกิจกรรมของขบวนการที่ไม่ได้อยู่ที่การช่วงชิงอำนาจรัฐ หากแต่ต้องการขยายพื้นที่ของประชาชนในสาธารณะ (Public Sphere) และการสร้างรัฐที่ดีโดยผ่านการปฏิรูปสังคมการเมือง

⁷ Ungpakorn, J.G. Radicalising Thailand New political perspectives, 2003:291.

⁸ Rane Hussarungsee, "The role of N.G.O. and Civil Society in a period of change." ใน N.G.O. 2000 (กรุงเทพฯ: ศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 290.

มีการจัดองค์กรเป็นรูปแบบเครือข่ายเชื่อมโยงช่วยเหลือกัน มีความหลากหลายของกลุ่มต่างๆที่เข้าร่วมของขบวนการ มีการสร้างชุดความรู้ใหม่หรือวาทกรรมชุดใหม่โดยภาคประชาชนเพื่อให้ข้อมูลอีกมุมมองหนึ่งที่อาจต่างหรือคล้ายกับชุดข้อมูลของรัฐนำเสนอต่อสาธารณชน โดยคาดหวังให้เป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ในการวิเคราะห์สถานการณ์ เหตุการณ์ ที่มีในสังคมหรือนโยบายต่าง ๆ ที่รัฐกำหนดขึ้น ซึ่งมวลชนจะเป็นผู้ตัดสินใจร่วมกัน

2.1.2 แนวคิดประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy)

ประชาธิปไตยทางตรง เกิดจากสาเหตุที่ประชาธิปไตยแบบตัวแทนไม่สามารถสะท้อนความต้องการของสังคมได้ รวมทั้งข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง เงื่อนไขของการทำให้มีประชาธิปไตยทางตรง

- 1) การระดม (mobilization) เพื่อให้เกิดการยอมรับและตอบสนองข้อเรียกร้อง ซึ่งเป็นอำนาจต่อรองของขบวนการ
- 2) องค์กร การจัดองค์กรที่คล่องตัว มีประสิทธิภาพและมีความชอบธรรมต่อสาธารณะอัตลักษณ์ (identity) ขององค์กรมีความสำคัญต่อการนำเสนอประเด็นเคลื่อนไหวต่อสาธารณะ
- 3) พลัง พลังของประชาธิปไตยทางตรงคือการสร้างความชอบธรรมต่อสาธารณะหรือกล่าวได้ว่าพลังของการใช้ประชาธิปไตยทางตรงในการเคลื่อนไหวคือการทำให้สังคมเห็นด้วยกับขบวนการ
- 4) ผู้นำ อาจจำเป็นในอีกขั้นตอนหนึ่งของการยกระดับปัญหานั้นสู่การเมืองในระบบหรือในระดับของรัฐ

โดยธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ เสนอว่า Helena Catt⁹ เสนอจำแนกประชาธิปไตยเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ ประชาธิปไตยแบบตัวแทน ประชาธิปไตยโดยตรง และ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยชี้ให้เห็นความแตกต่างของประชาธิปไตยทั้ง 3 รูปแบบว่า

ประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) มีลักษณะสำคัญคือ ประชาชนทำการเลือกตัวแทนขึ้นมาเพื่อทำการตัดสินใจแทน ตัวอย่างเช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

⁹ Helena Catt, *Democracy in Practice* (London and New York: Routledge, 1999), pp. 13-18, 39-56. อ้างใน ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, "ประชาธิปไตย: เส้นทางเดินจากประชาธิปไตยโดยตรงสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม," ใน *รัฐศาสตร์สาร* 24 (พฤศจิกายน 2546): 16-17.

ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) มีลักษณะสำคัญคือ ประชาชนออกเสียงลงมติเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับทางเลือกหรือปัญหาที่ถูกนำหยิบยกหรือนำเสนอขึ้นมา ตัวอย่างเช่น การออกเสียงลงประชามติของประชาชนในสวิตเซอร์แลนด์หรืออิตาลี เป็นต้น

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) มีลักษณะสำคัญคือ ประชาชนปรึกษาหารือ ถกแถลงในทุกแง่มุมของทางเลือกหรือปัญหาที่จะต้องตัดสินใจแล้วตกลงหรือตัดสินใจร่วมกันว่าจะเลือกหรือหาทางออกอย่างไร ตัวอย่างเช่น การประชุมใหญ่ของพรรคกรีน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังเสนอว่า เงื่อนไขสำคัญของความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คือ

1. ทุกคนสามารถเสนอประเด็นปัญหาเพื่อกำหนดเป็นวาระของที่ประชุม และสามารถเสนอทางเลือก รวมทั้งมีส่วนร่วมในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย
2. ในที่ประชุม ผู้เข้าร่วมประชุมสามารถพูดคุยระหว่างกันได้อย่างทั่วถึงทุกคน
3. ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ มีการปรึกษาหารืออภิปรายอย่างกว้างขวาง
4. มีแนวโน้มที่จะพยายามให้เกิดความเห็นพ้องร่วมกัน (Consensus)

อาจกล่าวได้ว่าประชาธิปไตยทางตรงจะสามารถนำไปสู่ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ได้ในอนาคต

นอกจากนั้น ปัจจัยสำคัญของการมีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมได้ จำเป็นต้องมีการสนทนา ปรึกษาหารือ หรือการอภิปรายร่วมกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าต้องมีประชาธิปไตยถกแถลง (Deliberative Democracy) นั่นเอง

ประชาธิปไตยถกแถลง (Deliberative Democracy)

นิยามของคำว่า "Deliberation" นั้น มีผู้ให้คำนิยามว่า เป็นการสนทนาที่ทุกคนพูดแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของทุกคนก่อนการตัดสินใจร่วมกัน¹⁰ อย่างไรก็ตามการที่จะมี Deliberation นั้น ต้องมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ที่สำคัญคือเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นจะมีความหมายเมื่อบุคคลอื่นพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นนั้นด้วย¹¹

¹⁰ Diego Gambetta "Wclarol: An Essay on Discursive Machismo," in Deliberative Democracy Jon Elster, ed (Cambridge: Cambridge University Press,1998), p. 19 อ้างใน ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, "ประชาธิปไตย: เส้นทางเดินจากประชาธิปไตยโดยตรงสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม," หน้า18.

¹¹ ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, "ประชาธิปไตย: เส้นทางเดินจากประชาธิปไตยโดยตรงสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม," หน้า 18.

Diego Gambetta เห็นว่าการตัดสินใจที่เกิดจากการ Deliberation จะมีผลดีต่อการตัดสินใจ คือ¹²

1. นำไปสู่การตกลงร่วมกันในเป้าหมายหรือวิธีการที่ดีกว่า
2. การตัดสินใจมีความเป็นธรรมต่อเสียงข้างน้อยหรือฝ่ายที่อ่อนแอกว่ามากขึ้น
3. นำไปสู่การเห็นพ้องต้องกันหรือประชาติร่วมในการตัดสินใจร่วมกันอย่างกว้างขวางมากขึ้น
4. ทำให้การตัดสินใจนั้นมีความชอบธรรมมากขึ้น ซึ่งอาจทำให้เสียงข้างน้อยยอมรับการตัดสินใจนั้น

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าประชาธิปไตยถกแถลงมีความสอดคล้องกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากหัวใจของประชาธิปไตยถกแถลงคือการที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น รับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้อย่างทั่วถึงก่อนที่จะมีการตัดสินใจร่วมกันซึ่งมักเป็นการเห็นพ้องต้องกันมากกว่าการลงคะแนนเสียง

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดสำคัญของการนำประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมาใช้คือขนาดของกลุ่มหรือชุมชน ถ้าจำนวนสมาชิกของกลุ่มหรือชุมชนมีมากกว่าที่จะสามารถประชุมแบบซึ่งหน้าก็ยังไม่ถือว่าเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่แท้จริง¹³

2.1.3 แนวคิด Digital Democracy

นักรัฐศาสตร์เรียกแนวคิดนี้ว่า "Digital Democracy" "Tele-Democracy" "Cyber Democracy" และ "Electronic Democracy" เป็นแนวคิดที่เพิ่งมีการเสนอขึ้นและได้รับความสนใจในวงวิชาการเป็นอย่างมาก มีการพยายามใช้แนวคิดนี้เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองที่มี "การเกิดขึ้นใหม่" คือ สังคมการเมืองในอินเทอร์เน็ต โดยเป็นการกล่าวถึงการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจนเป็นอินเทอร์เน็ตที่ทำให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการติดต่อสื่อสารกันสามารถก้าวข้ามขีดจำกัดของพรมแดนหรือระยะทางได้ อาจกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นใหม่นี้เป็นขั้นตอนหนึ่งของการทำให้เป็นประชาธิปไตย (Democratization)

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

Digital Democracy¹⁴ คือการเผยแพร่ของอินเทอร์เน็ตที่อาจทำให้เกิดประชาธิปไตยที่ดีงาม (Virtue democracy) เป็นแนวคิดที่เสนอว่าพลัง (power) จะอยู่ในมือของประชาชน (demos) ถ้าหากว่าประชาชนใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information and communications technologies – ICTs) เป็นอาวุธทางการเมือง ในรูปแบบสมบูรณคืออินเทอร์เน็ตเป็นสถานที่ประชุมอิเล็กทรอนิกส์ (electronic forum) อันประกอบด้วยเครือข่ายขนาดใหญ่ที่ประชาชนมีความเท่าเทียมและมีอิสระสามารถเข้าอภิปรายได้ทุกกรณีปัญหาโดยไม่ต้องเกรงกลัวการควบคุมของอำนาจรัฐ

คุณสมบัติที่สำคัญของ Digital Democracy ที่จะช่วยพัฒนาประชาธิปไตยในรูปแบบใหม่ ได้แก่

- กิจกรรมระหว่างกันหรือความสามารถในการโต้ตอบซึ่งกันและกัน (Interactivity) คือ มีการติดต่อสื่อสารระหว่างคนจำนวนมาก (many-to-many) ที่สามารถตอบสนองระหว่างกันได้
- ระบบเครือข่ายโยงใยทั่วโลก (Global Network) คือ การติดต่อสื่อสารไม่ถูกปิดกั้นโดยพรมแดนของชาติ
- เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (Free Speech) คือ ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี โดยรัฐมีความสามารถจำกัดในการตรวจสอบ (Censorship)
- เสรีภาพในการสมาคม (Free Association) คือ ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถเข้าร่วมกันเป็นสมาคมหรือชุมชนเสมือนจริง (Virtual communities) ได้
- การสร้างและเผยแพร่ข้อมูล คือ ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถผลิตและเผยแพร่แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันโดยไม่อยู่ภายใต้การตรวจสอบของรัฐ
- การทำลายทรัพย์สินของผู้เชี่ยวชาญและทางราชการ กล่าวคือ ข้อมูลของรัฐและจากนักวิชาการสามารถถูกทำลายได้โดยข้อมูลจากแง่มุมของปัจเจกชนและประชาชน
- การลดทอนอัตลักษณ์รัฐ-ชาติ คือ ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจะเริ่มยอมรับอัตลักษณ์สากลและท้องถิ่น

Hague and Loader เห็นว่าประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาเกี่ยวกับบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICTs) ที่จะสร้างประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง (Strong Democracy) ได้แก่

1. ICTs จะช่วยเอื้อให้รัฐบาลทั้งระดับชาติและท้องถิ่นมีความรับผิดชอบ (Accountable) เพิ่มขึ้นแค่ไหน
2. ICTs จะช่วยส่งเสริมให้พลเมืองมีความสนใจต่อเศรษฐกิจและการเมืองได้แค่ไหน

¹⁴ Barry N. Hague and Brain D. Loader, eds., Digital Democracy : discourse and Decision Making in the Information Age (USA and Canada: Routledge, 2001), pp. 3-22.

3. ICTs จะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการตัดสินใจในกิจการสาธารณะ มากน้อยแค่ไหน
4. ICTs จะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นและถกเถียง (debate and deliberation) บนพื้นฐานของควมมีเสรีภาพและเสมอภาคภายในประชาสังคมได้มากน้อยแค่ไหน
5. ICTs จะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจร่วมกันในประเด็นที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมบนพื้นฐานของควมมีเสรีภาพและเสมอภาคภายในประชาสังคมได้มากน้อยแค่ไหน

เงื่อนไข

การเข้ามาปฏิสัมพันธ์และแสดงบทบาทในพื้นที่อินเทอร์เน็ตภายใต้เงื่อนไขเชิง Digital เช่น

- การไม่ต้องแสดงตัว อาจมีผลต่อการรับรู้หรือไม่ รวมทั้งมีผลทำให้คนแสดงออกมากกว่าบนพื้นที่สื่อหรือพื้นที่สาธารณะอื่น ๆ หรือไม่
- การไม่ต้องเสียสละและไม่ต้องเป็นภาระ การไม่ต้องเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม จะทำให้คนเข้าร่วมเป็นพันธมิตรเพิ่มขึ้นหรือไม่ และเป็นพันธมิตรในระดับใด
- ความไว้วางใจ (trust) ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต

ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตไม่เข้าร่วมเป็นพันธมิตรเนื่องจากขาดความไว้วางใจ ซึ่งเห็นได้จากเนื้อหาของกรอภิปราย การสร้างรูปแบบของเทคโนโลยีตายตัว และการไม่แสดงตัวตนที่แท้จริง¹⁵

การใช้อินเทอร์เน็ตที่เพิ่มจำนวนขึ้นคือความหมายเดียวกันของการเพิ่มการมีส่วนร่วมในการเมืองประชาธิปไตยและเพิ่มความเข้มแข็งให้สังคมการเมืองด้วย นอกจากนั้นอินเทอร์เน็ตจะค่อย ๆ เปลี่ยนกิจกรรมทางการเมืองไปสู่ประชาธิปไตยทางตรงในที่สุด¹⁶

¹⁵ Pitch Pongsawat, "Virtual Democracy in Thailand : Information Technology, Internet Political Message Board, and the Politics of Representation in Thailand after 1992," ใน วารสารสังคมศาสตร์ 33 (มกราคม-มิถุนายน 2545):141-166.

¹⁶ Hale, Musso and Weare, "Developing Digital Democracy: evidence from Californian municipal web pages" in Digital Democracy : discourse and Decision Making in the Information Age, p. 97.

2.1.4 แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse analysis)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร เสนอว่า วาทกรรมในทัศนะของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)¹⁷ หมายถึง ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะ เป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง วาทกรรมทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรง อยู่ และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง ขณะเดียวกันวาทกรรมก็ทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นมิให้ เอกลักษณ์และความหมายบางอย่างเกิดขึ้น (subjugate) หรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่างที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลื่อนหายไปได้พร้อมๆ กันด้วย (displace)

วาทกรรมยังรวมถึงการผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่างๆ ซึ่งหมายถึงการผลิตชุดของความรู้ กฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติทางสังคม การมีสถาบันทางสังคม และปฏิบัติการทางสังคม (Discursive Practice) ที่ต่อเนื่องมาจากความรู้ที่ สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงให้คน นิยามตนเองตามความรู้ที่ถูกผลิตออกมา สำหรับฟูโกต์แล้วความรู้ทุกชนิดที่ถูกผลิตออกมาเกี่ยวโยงกับอำนาจเสมอ และสามารถเปลี่ยนมาเป็นเครื่องมือของอำนาจได้ตลอดเวลา ตรวจจับที่คน หรือสังคมนั้นๆ ยอมรับชุดความรู้ที่ถูกผลิตขึ้น

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า ฟูโกต์มองว่าสิ่งที่เป็นตัวกำหนดเอกลักษณ์และความหมายให้เกิดขึ้นในสังคม ก็คือ จารีตปฏิบัติและกฎเกณฑ์ของสังคมซึ่งอยู่ในรูปของวาทกรรมและภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม ดังนั้นเอกลักษณ์ และความหมายจึงมีลักษณะที่สลับไหล เปลี่ยนแปลงไปตามวาทกรรมที่สร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ไม่แน่นอน ดायต์ หรือหยุดนิ่ง เพราะฉะนั้นวาทกรรมจึงเกี่ยวข้องกับความจริงซึ่งกระทำต่อสรรพสิ่งที่ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมได้บังคับยึดเหนี่ยวกับโลกของความเป็นจริง เพราะมันได้สร้างเหตุการณ์และกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมาบังคับใช้กับสรรพสิ่งนั่นเอง ขณะเดียวกันวาทกรรมชุดดังกล่าวก็จะเก็บกด บดบัง ปิดกั้น ขจัด หรือทำลายมิให้สิ่งที่แตกต่างไปจากเอกลักษณ์และความหมายของสิ่งที่วาทกรรมนั้นสร้างขึ้นมาปรากฏตัวขึ้น มากกว่าเป็นเรื่องของการผูกติดกันอย่างเหนียวแน่นของคุณสมบัติเฉพาะ (Attributes) การผลิตวาทกรรมจะถูกควบคุม คัดสรร จัดระบบ และแจกจ่ายภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง ซึ่งแหล่งที่สร้างกฎเกณฑ์เหล่านี้ที่สำคัญในสังคมก็คือ อำนาจ นั่นเอง

อำนาจ หมายถึง กระบวนการทางประวัติศาสตร์ของสังคมที่สถาปนา “อาณาจักรแห่งความจริง” (Regime of truth) ชุดใดชุดหนึ่งขึ้นมาโดยกลุ่มคนที่มีอำนาจ และความจริงเหล่านี้จะนำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมมากมายทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค หรืออำนาจเป็นกระบวนการ

¹⁷ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความ เป็นอื่น. (กรุงเทพฯ: วิชาษา, 2545), 19 – 20.

สร้าง/ผลิต รูปแบบของความรู้ ความจริง ความเป็นธรรมชาติ หรือความเป็นปกติธรรมดาขึ้นมา ชุดหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อผู้มีอำนาจ/ผู้สร้างวาทกรรม และการพยายามเก็บกักปิดกั้นความรู้ ความจริงชุดอื่น ๆ โดยใช้เทคนิคอำนาจที่เข้มลึกที่สุด โดยผู้ที่ตกเป็นเป้าของอำนาจนั้นกลับไม่รู้สึกรู้สึกว่าถูกกระทำ มีหน้าซำยังกระตือรือร้นที่จะสวมบทบาทนั้นด้วยตนเอง การที่ปัจเจกบุคคลมีความรู้สึกรู้สึกว่าเขาเป็นอะไรนั้น เป็นผลของการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของเขาในอาณาจักรแห่งความจริงนั้น ซึ่งเป็นเรื่องของเทคนิคการใช้อำนาจในการจัดวางตำแหน่งของปัจเจกในวาทกรรม

โดยภาพรวมแล้ว คนส่วนใหญ่มักมองว่าอำนาจกับความรู้ เป็นเรื่องที่แทบจะไม่เกี่ยวข้องกันเลย เนื่องจากความรู้ควรเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงที่ปลอดจากคุณค่า อคติและความลำเอียงใดๆ ในขณะที่อำนาจเป็นเรื่องของอคติ และความลำเอียง แต่อำนาจของฟูโกต์ ไม่ใช่ อำนาจแบบดิบ ที่ใช้กำลังบังคับ แต่เป็นอำนาจที่ได้รับการฟอกขาวจนสะอาดในรูปของความรู้ และเป็นความรู้แบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น วิทยาศาสตร์ หรือเศรษฐศาสตร์ ความสำเร็จของอำนาจจึงอยู่ที่ความสามารถในการปกปิด อำพรางกลไกในการทำงาน ซึ่งไม่ใช่กฎหมายอย่างที่ผู้คนมักเข้าใจกัน แต่เป็นกฎเกณฑ์ จารีตปฏิบัติต่างๆในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎเกณฑ์และ จารีตปฏิบัติของบรรดาผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายในรูปของวาทกรรมวิชาการในเรื่องนั้นๆ ดังนั้นเราสามารถกล่าวได้ว่าความรู้คือโฉมหน้าที่แยบยลของอำนาจ เพราะสุดยอดของอำนาจก็คือการทำ ให้มองไม่เห็นว่ามีสิ่งนั้นๆ เป็นเรื่องของอำนาจ แต่เป็นเรื่องของความรู้หรือความจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่ ปลอดจากอคติและคุณค่านั่นเอง

สำหรับประเด็นการวิเคราะห์วาทกรรม(Discourse analysis) ของฟูโกต์นั้น ศุภชัย เจริญวงศ์ เสนอว่า ในบทความเรื่อง “The Order of Discourse”¹⁸ ฟูโกต์อธิบายปฏิบัติการและ วิธีวิเคราะห์เชิงวาทกรรมอย่างน่าสนใจว่า วาทกรรมจะมีภาคปฏิบัติการที่สำคัญ 3 ประการคือ

ประการที่ 1 วาทกรรมชุดใดจะมีอำนาจต้องมีปฏิบัติการเพื่อกีดกันวาทกรรมอื่นและห้ามปรามวาทกรรมบางประเภท (another principle of exclusion) โดยเห็นว่าวาทกรรมที่มีอำนาจสามารถแบ่งส่วนและปฏิเสธ (division and rejection) ชุดวาทกรรมอื่นออกจากประโยคความรู้ที่ ถูกให้กลายเป็นวาทกรรมที่ผิด เช่น การแยกคนบ้าออกจากคนดี การกั้นความปกติออกจาก ความผิดปกติ (หรือกรณีนี้คือการแยก“ผู้เข้าเมืองถูกกฎหมาย” ออกจาก “ผู้หลบหนีเข้าเมืองผิด กฎหมาย”) ยิ่งกว่านั้นวาทกรรมดังกล่าวยังห้ามปราม (prohibition) ทั้งตัวมันเองและวาทกรรม อื่นไม่ให้พูดในบางสิ่งบางเรื่อง เช่น ห้ามพูดเกี่ยวกับเรื่องเพศ หรือห้ามแถลงถึงความปกติของ คนบ้า เป็นต้น ฟูโกต์เห็นว่ากระบวนการกั้นออกและห้ามปรามนี้ ทำให้ชุดวาทกรรมชุดหนึ่ง สามารถสถาปนาขึ้นเป็นประโยคความรู้ที่ถูกและมีอำนาจในการแถลงความหมาย โดยกระทำ ผ่านสถาบัน เช่น การศึกษา ระเบียบวินัย หรือจารีตปฏิบัติ

¹⁸ ศุภชัย เจริญวงศ์, ถอดรหัสการพัฒนา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2544), หน้า 16.

ประการที่ 2 วาทกรรมจะมีปฏิบัติการกันเขตและควบคุมวาทกรรมอื่น (controlling and delimiting discourse) โดยวาทกรรมที่ขึ้นมาเถลิงอำนาจจะมีกลไกการวิจารณ์ (commentary) ชูวาทกรรมอื่นหรือวาทกรรมเก่าให้หมดความถูกต้อง พร้อมทั้งให้เอกสิทธิ์แก่ผู้พูด ซึ่งหมายถึง กลุ่มวาทกรรมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ให้มีอำนาจในการแถลงความหมายหรือสื่อสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ว่า กลไกการวิพากษ์วิจารณ์หรือการให้เอกสิทธิ์แก่ผู้พูด ล้วนตกอยู่ภายใต้การจำกัดและควบคุม ทางวินัยที่ฟูโกต์เห็นว่าเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบ หรือสร้างการยอมรับในสังคมวงกว้างว่า เราควรวิพากษ์วิจารณ์อะไร อย่างไร และใครควรเป็นผู้พูดผู้วิจารณ์ หรือกล่าวอีกแง่คือวาท กรรมจะทำหน้าที่แยกแยะชุดประโยคคำสั่งใดถูกหรือผิด

ประการที่ 3 ฟูโกต์เห็นว่าชุดวาทกรรมจะสามารถตรึงตัวเองอยู่ในสังคมอย่างชอบธรรม โดยวาทกรรมที่ขึ้นมาเถลิงอำนาจจะผ่านพิธีกรรมบางอย่างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ นำเชือถือ เช่น วาทกรรมในอดีตบางส่วนผ่านพิธีกรรมทางศาสนา หรือบางส่วนผ่านกฎเกณฑ์ ความยุติธรรม เพื่อให้ชุดวาทกรรมมีเอกสิทธิ์ บริสุทธิ์ หรือให้ชุดวาทกรรมอื่นหมดข้อกังขาใดๆ และในปัจจุบันชุดวาทกรรมที่มีอำนาจต้องผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ ทดลอง หรือได้รับความยอมรับในการเป็นศาสตร์ ยิ่งกว่านั้น ในการสถาปนาความเป็นตัวตน ทางวาทกรรมยังมีสังคมเพื่อผลิตหรือคงความศักดิ์สิทธิ์เอาไว้ โดยหากดำเนินอยู่ในวงแคบ เช่น ในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหรือในเฉพาะบางสาขาวิชา ก็ยิ่งทำให้ชุดวาทกรรมมีเอกสิทธิ์และอำนาจมาก ยิ่งขึ้น

2.2 องค์การพัฒนาเอกชนกับการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตย

ฉันทนา บรรพศิริโชติ กล่าวว่า “สังคมประชาธิปไตยแท้ๆ ประชาชนต้องมั่นใจในการ แสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่แตกต่าง และการเรียกร้องสิทธิการดูแลจากรัฐ”¹⁹

นอกจากนั้น ฉันทนา ยังได้แสดงความเห็นว่า สังคมไทยมีความไม่เท่าเทียมกันทาง การเมืองสูงมาก กฎหมายอาจจะให้สิทธิประชาชนเท่าเทียมกัน แต่คนชนบท และ คนจนเข้าไม่ถึงสิทธิเหล่านั้น ภาวะการพึ่งพาเอ็นจีโอจึงมีสูง อย่างไรก็ดี ชาวบ้านได้พัฒนาไปมากและ ตระหนักรู้ถึงความต้องการของตนเองเป็นอย่างดี และเอ็นจีโอไม่มีความสามารถมากในการ ชี้นำและปลุกกระดมชาวบ้านเพราะเอ็นจีโอไม่มีทรัพยากรอันใดและไม่มีแม่แต่อำนาจทางการเมือง การปลุกกระดมในยุคปัจจุบันทำไม่ได้ถ้าไม่อยู่บนฐานของข้อเท็จจริง ยิ่งกว่านั้นศักยภาพใน การระดมกำลังของเอ็นจีโอเทียบไม่ได้กับศักยภาพของหน่วยงานภาครัฐ²⁰

¹⁹ ฉันทนา บรรพศิริโชติ, “คาถาสยบมือบ” ผู้จัดการรายวัน (17-18 ธันวาคม 2544): 24.

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชน

สุริชัย หวันแก้ว ให้ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนว่า “เป็นองค์กรอาสาสมัครที่ไม่ค้ากำไร ดำรงอยู่เป็นอิสระจากหน่วยงานราชการ และมีบทบาทในการร่วมแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของประชาชน กลุ่มที่เผชิญปัญหา หรือด้อยโอกาสในสังคม”²¹

อมรา พงศาพิชญ์ ให้ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนว่า “เป็นองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร และมีจุดมุ่งหมายในการให้บริการแก่สาธารณชนเพื่อการพัฒนาหรือในรูปแบบของการกุศล”²²

องค์กรพัฒนาเอกชนไทย (Thai Non-Governmental Organization) เป็น องค์กรเอกชนที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ (Formal Organization) ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งโดยมีกฎหมายรับรอง เช่น สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น และองค์กรที่จัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Organization) เป็นองค์กรที่จัดตั้งตามธรรมชาติ โดยเกิดจากผู้มีอุดมการณ์เดียวกัน ซึ่งมีบทบาทปฏิบัติแห่งรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย ให้การรับรองเสรีภาพในการรวมกันเป็นกลุ่ม เกษตรกร องค์กรเอกชน หรือหมู่คณะอื่น เช่น สมัชชา สมาพันธ์ คณะกรรมการ โครงการ ชมรม ศูนย์ เป็นต้น องค์กรพัฒนาเอกชนไทยเป็นรูปแบบหนึ่งของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการช่วยเหลือช่องว่างในสังคมไทย และยังเป็นการส่งเสริมกระบวนการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งการดำเนินกิจกรรมขององค์กร พัฒนาเอกชนไทย นั้น เป็นการพัฒนาประเทศโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน (Popular Participation) ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายของการดำเนินการเพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาของ ประชากร สร้างผู้ปฏิบัติงาน สร้างผู้นำในชุมชน และสร้างองค์กรชาวบ้าน การวิเคราะห์ วิจัยนโยบายและการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ และเสนอแนวทางแก้ไขต่อรัฐบาล และสาธารณชน รวมทั้งการศึกษาและ เสนอกฎหมายหรือแนวทางปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อมและ ศิลปวัฒนธรรมไทย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชนไทยเป็นองค์กรที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานด้านมนุษย์ (Human Infrastructure) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้น การพัฒนาคน²³

²¹ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, จากรากหญ้าถึงขอบฟ้า:อดีต ปัจจุบัน และอนาคตขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย (กรุงเทพฯ:โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2544), หน้า 31.

²² เรื่องเดียวกัน.

²³ จีรวัดน์ เรื่องรอง "สถานะทางกฎหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย (อพช.ท.)," (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต. สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ,2541), หน้า 16.

บทบาทและรูปแบบของกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน

สังคม คุณณคณากรสกุล เห็นว่า มีความหลากหลายมากในด้านของบทบาทและรูปแบบของกิจกรรม เช่น การรณรงค์ การจัดสัมมนา การจัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ การประชุมชาวบ้าน การรณรงค์เพื่อรับการสนับสนุนต่าง ๆ เช่น การระดมทุน การรวบรวมรายชื่อเพื่อออกกฎหมาย ฯลฯ สำหรับรูปแบบของกิจกรรมนั้นมักเป็นไปในทางเดียวกับ ปรัชญา วิสัยทัศน์ และวัตถุประสงค์ขององค์กร อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังมีองค์การสาธารณประโยชน์ที่ทำงานเชิงเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น จึงมีลักษณะของการร่วมมือด้านเครือข่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง แม้ว่าบางเครือข่ายจะไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ขององค์กรโดยตรง²⁴

องค์กรพัฒนาเอกชนกับประชาธิปไตย

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล กล่าวว่า องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นห่วงเชื่อมต่อสำคัญระหว่างขบวนการปฏิวัติแบบเก่าไปสู่การเมืองภาคประชาชนแบบใหม่²⁵

องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นขบวนการประชาธิปไตยที่ค่อนข้างราดิคัล (radical democratic movements) ของกลุ่มที่ค่อนข้างจัดกระจาย ปรารถนาจากศูนย์บัญชาการ มุ่งใช้สิทธิทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยมาแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องเฉพาะจุด ไม่มีกรอบอุดมการณ์ตายตัว ไม่ต้องการยึดอำนาจรัฐด้วยการโค่นอำนาจรัฐเก่าแล้วจัดตั้งอำนาจรัฐใหม่เพื่อเปลี่ยนแปลงจัดระเบียบโครงสร้างสังคมใหม่ทั้งหมดตามแนวคิดแบบใดแบบหนึ่ง ถือกระบวนทัศน์เอาประชาชนเป็นดั่งตั้ง (people-oriented)

บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญในการผลักดันขบวนการประชาธิปไตยในสังคมไทยนั้น มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. บทบาทในการเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทย (agent for democratization) โดยมีบทบาทในการผลักดันสังคมให้เป็นประชาธิปไตย สามารถต่อรองกับอำนาจรัฐในเรื่องสิทธิเสรีภาพ การเปิดช่องทางของการสื่อสารทางการเมืองและการมีส่วนร่วมจากประชาชน การสนับสนุนแนวคิดเรื่องสังคมแบบพหุนิยมที่เป็นประชาธิปไตย (pluralistic democratic society) การทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างรัฐกับพลเมือง และการคัดค้านการจัดตั้ง

²⁴ สังคม คุณณคณากรสกุล. "ศักยภาพและบทบาทของ องค์กรสาธารณประโยชน์ในประเทศไทย," [Online], แหล่งที่มา : http://www.thaingo.org/ngo_info/book_047.htm [11 มีนาคม 2048]

²⁵ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยไทย (กรุงเทพ : อมรินทร์, 2548), หน้า 12.

มวลชนของรัฐ (counter-state-mobilization) เพื่อสนับสนุนนโยบายทางเศรษฐกิจและการเมือง
ระยะสั้นของรัฐบาล เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม บทบาททางการเมืองขององค์กรเอกชนในการพัฒนาประชาธิปไตย ยัง
ถูกตั้งคำถามถึงศักยภาพ การยอมรับจากสังคม และฐานะทางการเมืองที่ยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ
ที่จะกดดันรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งให้พัฒนาประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ²⁶

2. บทบาทเป็นกลไกขององค์กรรากหญ้า (a mechanism of grassroots
organizations) ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคมและเสริมสร้างประชาธิปไตย
โดยเฉพาะบทบาททางการเมืองต่อปัญหาสังคมและเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาความยากจนที่ถูกมอง
ว่าเป็นปัญหาทางการเมือง เช่นเดียวกับเป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ โดยมองว่า ความยากจน
(Poverty) เกิดขึ้น เพราะประชาชนไม่สามารถเข้าถึงอำนาจ กล่าวคือ คนจนขาดอิทธิพลทาง
การเมือง ที่จะกดดันให้เกิดสิ่งๆ ที่พวกเขาต้องการ ดังนั้นบทบาทที่สำคัญขององค์กรพัฒนาเอกชน
ก็คือการทำให้ปัญหาดังกล่าวเป็นมิติทางการเมืองขึ้นมา²⁷

รูปแบบการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนมีรูปแบบหลัก ๆ 4 รูปแบบ ได้แก่

1. ร้องทุกข์ เรียกร้องให้รัฐแก้ปัญหาที่ไม่ได้รับการเหลียวแล
2. มุ่งตรวจสอบกระบวนการใช้อำนาจรัฐ
3. ประท้วงและเรียกร้องให้ถ่ายโอนอำนาจรัฐมาเป็นของประชาชน
4. ร่วมมือเชิงวิพากษ์ (critical co-operation) หรือเกี่ยวข้องอย่างสร้างสรรค์ (constructive
engagement) กับรัฐ เพื่อช่วงชิงพื้นที่ในการใช้อำนาจมาเป็นของประชาชน²⁸

สุริยะใส กตะศิลา กล่าวว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตยของสังคมไทย นอก
จากการปรับปรุงโครงสร้างการเมืองส่วนบนแล้ว ยังจำเป็นต้องหนุนเสริมขบวนการเคลื่อนไหว
ของคนยากจนคน คนด้อยโอกาสทางสังคมหรือ การสร้าง “ประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า”

²⁶ Lederer Lador, International Non-Governmental Organizations and Economic Entities
(US: Leyden Sythoff, 1963), p.217

²⁷ M. Bratton, "Civil Society and Political Transition in Africa," in Civil Society and the
State in Africa, Rctchild Handerson and Chazan, eds (London: Routledge, 1994), p.569

²⁸ เกษียร เตชะพีระ, "จับประเด็นการเมืองภาคประชาชน," วิจารณ์ร่างรายงานวิจัยเรื่อง "บทบาท
ของการเมืองภาคประชาชนในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย" ของ เสกสรร ประเสริฐกุล ในวันที่
คล้ายวันสถาปนาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครบรอบ 55 ปี วันจันทร์ ที่ 14 มิถุนายน 2547.

เพื่อให้เสียงของคนระดับล่าง คนด้อยโอกาสมีฐานะความชอบธรรม มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นมากขึ้น²⁹

ปัญหาการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยขององค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชนประสบปัญหาการรณรงค์ในประเด็นประชาธิปไตย ดังนี้

1. ประเด็นในการรณรงค์มีความสลับซับซ้อน

กล่าวคือ ประเด็นในการรณรงค์มีความสลับซับซ้อน ความไม่ชัดเจนที่กำลังต่อสู้อยู่กับใครหรือสิ่งใด เนื่องจากการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในปัจจุบันนั้นไม่ใช่ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายเผด็จการกับประชาธิปไตยเหมือนเช่นในอดีต นอกจากนี้ยังมีโจทย์และคำถามหลายชุดที่ ขบวนการเคลื่อนไหวประชาธิปไตยต้องค้นหาคำตอบร่วมกัน เช่น การสร้างดุลยภาพระหว่าง ประชาธิปไตยเชิงโครงสร้างกับประชาธิปไตยระดับรากหญ้าจะไปด้วยกันได้หรือไม่, การเมือง ในระบบรัฐสภาหรือระบอบตัวแทนกับพลังประชาธิปไตยนอกสภาจะเป็นการเมืองแบบคู่ขนาน ถ่วงดุลตรวจสอบหรือการเมืองของการต่อสู้หรือเผชิญหน้า เป็นต้น³⁰

2. ความรู้และความเข้าใจของประชาชนในพื้นที่

พบว่ามีเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดในการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน คือ

ประชาชนในหลาย ๆ พื้นที่ยังไม่เข้าใจรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกลไก กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนบางกลไกมีรายละเอียดหรือเทคนิคที่ สลับซับซ้อน ภาครัฐเองก็ยังไม่ให้ความสำคัญกับการเผยแพร่หรือให้การศึกษาเกี่ยวกับ สารสำคัญของรัฐธรรมนูญกับประชาชนในวงกว้าง ทำให้ศักยภาพของภาคประชาชนในการ เข้าถึงกลไกการมีส่วนร่วมยังมีขีดจำกัดอยู่มาก นอกจากนี้ยังพบว่าภาคประชาชนเองก็ขาด ความสม่ำเสมอและความต่อเนื่องในการนำกลไกต่างๆ ในรัฐธรรมนูญมาใช้ ประการสำคัญบาง กลไกต้องใช้เวลาค่อนข้างยาวนานกว่าจะได้ข้อยุติว่าได้ผลหรือไม่ ทำให้การขยายฐานการมีส่วนร่วม เป็นไปได้ยากจำกัดอยู่ในกลุ่มที่ค่อนข้างแคบหรือกลุ่มที่มีส่วนได้เสียหรือได้รับผลกระทบ โดยตรงเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่าแกนนำการเคลื่อนไหวบางคนบางกลุ่มเมื่อแสดงบทบาท

²⁹ สุริยะใส กตะศิลา, ทิศทางการเมืองภาคประชาชนในสถานการณ์จัดระเบียบพลังนอกสภา, (2547)(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

³⁰ สุริยะใส กตะศิลา, "ประชาธิปไตยกับการบรรเทาความยากจน," เอกสารประกอบการสัมมนา วิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 5 ประจำปี 2546 เรื่อง (Democracy and Poverty Alleviation) วันที่ 15 - 17 พฤศจิกายน 2546 ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ (UN) ถนนราชดำเนิน กรุงเทพฯ.

โดดเด่นจนเป็นที่รู้จักของสังคม ก็มีโอกาที่จะถูกฝ่ายการเมืองดึงไปเป็นหัวคะแนนหรือไม่ก็ตัดสินใจเข้าสู่การเมือง เช่น ลงสมัครรับเลือกตั้ง ทำให้เกิดสภาพมวลชนหวาดระแวงแกนนำ

3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจของสมาชิกเครือข่าย

เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจเป็นข้อจำกัดของสมาชิกในองค์กรเครือข่ายต่างๆ ในการเข้าร่วมกระบวนการทำให้การพัฒนาศักยภาพขาดความต่อเนื่อง เช่น ในกรณีของสมาชิกคนจนหรือสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ พบว่าในช่วงฤดูการทำการผลิตการเข้าร่วมขบวนการจะไม่สามารถระดมสมาชิกได้มาก หรือระดมได้ในบางครั้งแต่ก็เป็นช่วงเวลาสั้นๆ เพราะสมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดเป็นเกษตรกร จนบางครั้งพบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวกลุ่มเหล่านั้นปฏิเสธที่จะเคลื่อนไหวเรียกร้องหรือเข้าร่วมกระบวนการทางสังคม

4. การสร้างการเมืองแบบสองชั่วอำนาจโดยรัฐ

โดยหลักการแล้ว การเมืองนอกสภาหรือการเมืองภาคประชาชนควรจะได้ทำหน้าที่ถ่วงดุลตรวจสอบอำนาจการเมืองในสภาและเกื้อกูลให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง แต่ในทางปฏิบัติกลับถูกรัฐบาลทำให้เป็นการเมืองของความขัดแย้งและอยู่ในสภาวะการณ์ที่พร้อมจะเผชิญหน้า การผูกขาดอำนาจทางการเมืองเช่นนี้จึงเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอย่างร้ายแรง³¹

5. ภาพลักษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยขององค์กรพัฒนาเอกชน คือ ภาพลักษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ถูกภาครัฐนำเสนอว่ารับเงินสนับสนุนจากต่างชาติมาจำนวนมากแต่ไม่ได้เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาสังคมแต่อย่างใด ทั้งนี้พบว่ารัฐบาลมีความพยายาม “จัดระเบียบพลังนอกสภา” ด้วยการแทรกแซงควบคุมสื่อมวลชน โดยใช้เงื่อนไขสัญญาเช่าคลื่นและงบประมาณประชาสัมพันธ์เข้ามาต่อรองและลดทอนพลังตรวจสอบภาคประชาชน ผ่านนโยบายประชานิยมภาคสองทั้งการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน โครงการบ้านเอื้ออาทร และทำสงครามสร้างข้อกล่าวหาเพื่อทำลายความชอบธรรมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างต่อเนื่อง³² องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนหนึ่งไม่ชัดเจนในการสื่อสารปัญหาที่ต้องการ

³¹ สุริยะใส กตะศิลา, “สภาประชาชน” นัยยะความถดถอยระบบรัฐสภา, (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

³² “สัมภาษณ์ ร.ต.อ.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รองนายกรัฐมนตรี,” กรุงเทพฯธุรกิจ (7 พฤศจิกายน

เรียกร้องต่อสาธารณะจึงเกิดปัญหาตามมาเมื่อไม่สามารถระดมการมีส่วนร่วมจากประชาชนกลุ่มอื่น ๆ³³

การสื่อสารกับองค์กรพัฒนาเอกชน

จากปัญหาเรื่องการรณรงค์ในประเด็นประชาธิปไตยหรือการทำงานรณรงค์ขององค์กรพัฒนาเอกชนนั้นพบว่าปัญหาที่สำคัญ คือ “ปัญหาเรื่องการสื่อสาร” เพราะหากองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถสื่อสารกับสาธารณะให้มีความเข้าใจที่ดีต่อองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมในอนาคตได้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่า ปัจจัยที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนมีประสิทธิภาพ ได้แก่

1. สามารถจัดองค์กรได้
2. สามารถเข้าถึงประเด็นความรู้เฉพาะปัญหาและความรู้เกี่ยวกับสังคมโดยกว้าง
3. ต้องมีทางเลือกของฐานคิด
4. ต้องสามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารแก่สังคมในวงกว้าง
5. สามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองในลักษณะอื่น ๆ ได้³⁴

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการศึกษาวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้อย่างไรก็ตามไม่พบว่ามีการศึกษาเรื่องการใช้อินเตอร์เน็ตในการสร้างพันธมิตรขององค์กรพัฒนาเอกชนโดยตรง จำนวนไม่มากนัก แต่มีการศึกษาที่พอจะเทียบเคียงได้ เช่น

การศึกษาของ มณฑกานต์ ดบนิยางกูร³⁵ เรื่อง “พัฒนาการของสื่อประชาสังคมบนอินเทอร์เน็ต” ที่ผลการศึกษาพบว่า แม้อินเทอร์เน็ตจะมีข้อดีหลายประการสำหรับการสร้างเครือข่ายประชาสังคม เช่น การลดต้นทุนการผลิต การสื่อสารสองทาง ความรวดเร็ว ลักษณะไร้พรมแดน และลักษณะนิรนามของผู้ใช้ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการแพร่กระจาย คือ จำกัดเฉพาะในชนชั้นกลาง อีกทั้งการสื่อสารผ่านกระดานข่าวบนอินเทอร์เน็ตนั้นส่วนใหญ่พบว่าเป็นการ

³³ กลุ่มเพื่อนประชาชน, เอกสารสรุปทริเจนและกิจกรรมการเคลื่อนไหวของกลุ่มเพื่อนประชาชน, การประชุม 25 กันยายน 2545 ณ ห้องประชุมชั้น 4 อาคารมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม กรุงเทพฯ.

³⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สื่อมวลชนกับการเมืองภาคประชาชน,” ปาฐกถาประจำปีมูลนิธิอิศรา อมันตกุล 18 พฤษภาคม 2544 ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

³⁵ มณฑกานต์ ดบนิยางกูร, “พัฒนาการของสื่อประชาสังคมบนอินเทอร์เน็ต,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 11.

ได้เทียบโดยการใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลจึงไม่สามารถนำไปสู่ข้อสรุปหรือแนวทางในการแก้ไขหรือทางออกของปัญหาได้

งานของ พรเพ็ญ พยัคฆกุล³⁶ เรื่อง “การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารขององค์กรพัฒนาเอกชนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต” ผลการศึกษาพบว่า...

1) เป้าหมายในการสื่อสารบนเวปไซต์เวปไซต์ขององค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบ่งเป็น 3 ระดับ (การเปลี่ยนแปลงทางความคิด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และ การเปลี่ยนแปลงการกระทำ) พบว่า เป้าหมายในระดับของการเปลี่ยนแปลงทางความคิดมีมากที่สุด ในระดับต่อมาคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ให้ผู้รับสารเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรที่มีลักษณะต่อเนื่อง ส่วนระดับการเปลี่ยนแปลงการกระทำมีจำนวนน้อยที่สุด

สำหรับรายละเอียดด้านเป้าหมายและรูปแบบเนื้อหาในการสื่อสาร สรุปได้ดังนี้

- 1.1) เป้าหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิด จำนวน 11 เว็บไซต์ มีลักษณะที่สร้างการตระหนักรู้ การให้ความรู้ในข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ผู้รับสารนำข้อมูลที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม โดยรูปแบบเนื้อหาที่มีลักษณะการให้ข้อมูลข่าวสารขององค์กรและการเป็นแหล่งข้อมูลในหลายรูปแบบ
- 1.2) เป้าหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม จำนวน 7 เว็บไซต์ มีลักษณะ ที่สร้างการตระหนักรู้ ความเข้าใจในข้อมูลข่าวสาร โน้มน้าวใจให้ปรับเปลี่ยนทัศนคติ และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยกระทำอย่างต่อเนื่องของผู้รับสาร โดยรูปแบบเนื้อหาที่มีลักษณะการให้ข้อมูลข่าวสารองค์กร บทความ กิจกรรมความเคลื่อนไหว รวมทั้งกิจกรรมที่ผู้รับสารสามารถเข้าร่วมเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
- 1.3) เป้าหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางการกระทำ จำนวน 3 เว็บไซต์ มีลักษณะ ที่สร้างการตระหนักรู้ ความเข้าใจในข้อมูลข่าวสาร และโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารเข้าใจถึงจุดประสงค์ขององค์กรอันนำไปสู่การเข้าร่วมกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลาสั้นๆ เป็นครั้งคราว โดยรูปแบบเนื้อหาที่มีลักษณะให้ข้อมูลข่าวสารองค์กร บทความ และเนื้อหาที่เชิญชวนให้ร่วมกิจกรรมที่มีลักษณะสั้นๆ

2) ด้านกลยุทธ์ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารขององค์กรพัฒนาเอกชนบนเวปไซต์เวปไซต์มี 3 กระบวนการ คือ

³⁶ พรเพ็ญ พยัคฆกุล, “การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารขององค์กรพัฒนาเอกชนไทยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 11.

2.1) กลยุทธ์การทำให้ผู้รับสารสนใจเข้ามายังเว็บไซต์ มี 3 วิธีการ เรียงลำดับตามความนิยม คือ การลงทะเบียนในระบบสืบค้น การบอกต่อทาง อิเล็กทรอนิกส์ ด้วยการเชื่อมระหว่างเว็บไซต์ การรณรงค์ด้วยการประชาสัมพันธ์ในสื่อปกติ ทั้งนี้ 2 วิธีแรกมีการใช้อย่างแพร่หลาย เพราะการติดต่อขอลงทะเบียนและการเชื่อมโยงระหว่างเว็บไซต์สะดวกและไม่เสียค่าใช้จ่าย

2.2) กลยุทธ์การทำให้ผู้รับสารสนใจสิ่งที่นำเสนออย่างต่อเนื่อง ด้วยการสร้าง คุณค่าบนเว็บไซต์ ประกอบด้วยลักษณะร่วมกัน 3 รูปแบบคือ (1) ข้อมูลข่าวสารองค์กร (2) แหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ได้แก่ คลาสฟายด์ การช่วยเหลือ กระดานข่าว (3) การระดมความช่วยเหลือ ได้แก่ การระดมความช่วยเหลือในระยะสั้น ได้แก่ การระดมความช่วยเหลือในระยะยาว (3) กลยุทธ์การทำให้ผู้รับสารกลับเข้ามาชมซ้ำอีกในภายหลัง ได้แก่ การให้ข้อมูลที่ทันสมัย และการรับสมัครสมาชิกรวบรวมรายชื่อเพื่อแจ้งข่าวกิจกรรม อย่างต่อเนื่อง

งานของ พรทิพย์ ศิริชูทรัพย์³⁷ เรื่อง "การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมต่อปัญหาสังคมของกลุ่มผู้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตบนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชน" ผลการศึกษาพบว่า

- 1) กลุ่มตัวอย่างที่มีเพศต่างกันมีการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วม ต่อปัญหาสังคมบนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชนไม่แตกต่างกัน
- 2) กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ ต่างกันมีการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมต่อปัญหาสังคมบนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชนแตกต่างกัน
- 3) การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาสังคมบนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชน ความรู้เกี่ยวกับปัญหาสังคม และ ทักษะต่อปัญหาสังคมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กร พัฒนาเอกชน

งานของ รุจิรา สุภาษา³⁸ เรื่อง "การสร้างสื่อแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมขององค์กรพัฒนาเอกชน" เป็นการศึกษาประเภทสื่อที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในการสร้างสื่อได้ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการผลิตสื่อ รวมถึงปัจจัยที่

³⁷ พรทิพย์ ศิริชูทรัพย์, "การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมต่อปัญหาสังคมของกลุ่มผู้ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตบนเว็บไซต์องค์กรพัฒนาเอกชน," (วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตรพัฒนาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 45.

³⁸ รุจิรา สุภาษา, "การสร้างสื่อแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมขององค์กรพัฒนาเอกชน," (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), บทคัดย่อ.

เกี่ยวข้องต่อการเลือกสื่อ และการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ โดยเลือกกรณีศึกษาเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) จำนวน 9 องค์กร ผลการศึกษาพบว่า

1) องค์กรพัฒนาเอกชนเน้นแนวคิดในเรื่องการเข้าถึงและกระตุ้นให้ประชาชน

เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ดังนั้นสื่อที่ใช้ต้องเป็นสื่อที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายและสามารถกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการผลิตด้วย นอกจากนี้พบว่า โอกาสในการแสดงความคิดเห็นหรือการสื่อสารปฏิสัมพันธ์แบบสองทางจะเกิดขึ้นกับสื่อขนาดเล็กอย่างสื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ มากกว่าสื่อขนาดใหญ่อย่างสื่อมวลชน

2) การสร้างสื่อแบบมีส่วนร่วมจะเน้นถึงความต้องการของผู้รับสาร ทั้งเรื่องกำหนดเนื้อหาที่เน้นเรื่องราวที่เกิดขึ้นใกล้ตัว การสามารถกระตุ้นให้แก้ไขปัญหาร่วมกัน หรือการกำหนดช่องทางที่จะต้องให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย

3) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อ ได้แก่ ระดับผู้รับสาร

ระดับผู้ผลิต และระดับผู้วางแผน พบว่า เมื่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสื่อยิ่งสูงขึ้นโอกาสในการเข้าร่วมของประชาชนก็ยิ่งน้อยลง เนื่องจากความซับซ้อนของปัญหาที่มากขึ้น

งานของ ไพลิน ผมงาม³⁹ เรื่อง "องค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสานกับการสร้างเครือข่าย : ศึกษากรณีเครือข่ายงานด้านเด็ก" ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาในการสร้างเครือข่าย คือ สมาชิกเครือข่ายยังขาดสำนึกร่วมกันในการที่จะต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ อีกทั้งข้อจำกัดในเรื่องเวลาและความสามารถในการประสานของแม่ข่ายรวมทั้งขนาดของการทำงานของเครือข่ายมีพื้นที่ที่กว้างมากเกินไปทำให้ประสานงานไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องความสามารถในการบริหารงานกลุ่มของชาวบ้าน และ ปัญหาการขาดงบประมาณและคนทำงาน

2.4 นิยามศัพท์ในการวิจัย

อินเทอร์เน็ต หมายถึง เครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่มีการเชื่อมโยงถึงกันทั่วโลก การเข้าถึงข้อมูลและการสื่อสารสามารถทำได้จากทั่วโลกด้วยความรวดเร็ว

ชุมชนอินเทอร์เน็ต หมายถึง การรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นผ่านการติดต่อสื่อสารในอินเทอร์เน็ต และใช้อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อหลักในการสื่อสารในลักษณะกลุ่มหรือชุมชน

³⁹ ไพลิน ผมงาม, "องค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสานกับการสร้างเครือข่าย: ศึกษากรณีเครือข่ายงานด้านเด็ก," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาศังคม คณะศิลปศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541), บทคัดย่อ.

พันธมิตร หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มคนที่มีทัศนคติที่ดีและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมหรือดำเนินการต่าง ๆ ในที่นี้การเข้าร่วมมือหมายถึงการเข้าร่วมกิจกรรมบนอินเทอร์เน็ตเป็นหลัก

เว็บไซต์ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึง พื้นที่ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การศึกษาครั้งนี้จำกัดเฉพาะพื้นที่ในการเก็บข้อมูลของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเท่านั้น

การเมืองภาคประชาชน หมายถึง ขบวนการที่มุ่งเคลื่อนไหวเพื่อสร้างจิตสำนึกคนในประเด็นผลประโยชน์ร่วมของมนุษยชาติ

2.5 ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อสร้างพันธมิตรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การศึกษานี้เป็นการทำการศึกษาคำสัมภาษณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ เว็บไซต์ไทยเอ็นจีโอ (www.thaingo.org) เป็นหลัก เพื่อมุ่งตอบสมมติฐานทั้ง 3 ข้อ โดยมีขอบเขตของระยะเวลาที่ทำการเก็บข้อมูล คือ ข้อมูลของเว็บไซต์ไทยเอ็นจีโอระหว่างวันที่ 15 เมษายน 2546 – 15 เมษายน 2549

เกณฑ์การเลือกกรณีศึกษา

ผู้ทำการศึกษาได้ทำการเลือกเว็บไซต์ที่มีลักษณะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ และทำการเลือกศึกษาเว็บไซต์ไทยเอ็นจีโอเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเว็บไซต์ไทยเอ็นจีโอเป็นเว็บไซต์ที่มีลักษณะของความเป็นตัวแทนขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย รวมทั้งมีการดำเนินงานมาเป็นระยะเวลามากกว่า 5 ปี มีการเปิดพื้นที่เว็บบอร์ดให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตได้แสดงความคิดเห็น นอกจากนี้ยังเปิดรับการแสดงความคิดเห็นจากการนำเสนอบทความ รายงาน พิเศษ และแถลงการณ์ ทำให้เป็นเว็บไซต์ที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะทำการศึกษาทั้งในแง่ของระยะเวลาของการดำเนินการ และข้อมูลที่เพียงพอต่อการศึกษา

การเก็บข้อมูล

การศึกษานี้ทำการศึกษาแยกเป็น 2 ส่วน คือ การสำรวจและรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) และ การสำรวจและรวบรวมข้อมูลระดับปฏิบัติการทางสังคมของใช้อินเทอร์เน็ต ดังนี้

1. การสำรวจและรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) โดยการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ แนวคิดและทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็น กรอบในการอธิบายและการวิเคราะห์ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1) ข้อมูลเอกสาร เช่น ข้อมูลจากหนังสือ บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) เว็บไซต์ ได้แก่ เว็บไซต์ขององค์กรพัฒนาเอกชน

2. การสำรวจและรวบรวมข้อมูลระดับปฏิบัติการทางสังคมของการใช้อินเทอร์เน็ต การเก็บข้อมูลจากการทำการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ ผู้ดูแลเว็บไซต์ (Web master) และ บรรณาธิการเว็บไซต์ (Web editor) และคณะทำงาน เช่น การสร้างเนื้อหา การยกระดับประเด็นปัญหา

โดยทำการศึกษาด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ของการโต้เถียงใน เว็บบอร์ดไทยเอ็นจีโอ (www.thaingo.org) ช่วงเวลาในการศึกษา คือ ตั้งแต่ 15 เมษายน พ.ศ. 2546 ถึง 15 เมษายน พ.ศ.2549

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่

1. การสำรวจและรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary Research)
2. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)
3. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

2.6 กรอบการศึกษา

การศึกษาเรื่องการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเพื่อสร้างพันธมิตรของขบวนการเคลื่อนไหวทาง สังคมแนวใหม่ เป็นการศึกษาเพื่อเข้าใจถึงการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตขององค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อ ระดมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเข้าเป็นพันธมิตร นอกจากนั้นได้ตั้งสมมติฐานว่าการนำเสนอข้อมูลของ องค์กรพัฒนาเอกชนทำให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเกิดการตื่นตัวต่อปัญหาสาธารณะ โดยเฉพาะ ประเด็นทางจริยธรรม อย่างไรก็ตามได้ตั้งสมมติฐานว่าองค์กรพัฒนาเอกชนไม่ประสบ ความสำเร็จในการระดมมวลชนเป็นพันธมิตรเนื่องจากผู้ใช้อินเทอร์เน็ตขาดความไว้วางใจต่อ องค์กรพัฒนาเอกชน

การศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาเว็บไซต์ขององค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 5 เว็บไซต์
ได้แก่

1. บ้านนอกดีอทคอม (www.bannok.com)
2. ประชาชนดีอทเน็ต (www.prachachon.net)
3. สำนักข่าวประชาธรรม (www.newspnn.net)
4. ไทยเอ็นจีโอ (www.thaingo.org)
5. ประชาไท (www.prachathai.com)

โดยทำการศึกษาเว็บไซต์ดังกล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

1. พัฒนาการ
2. วัตถุประสงค์
3. จุดเด่น
4. ปัญหา

โดยการวิเคราะห์เนื้อหาในเว็บไซต์ของไทยเอ็นจีโอ (www.thaingo.org) เป็นหลัก

1) การสร้างวาทกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน

การศึกษาในส่วนนี้มุ่งอธิบายการสร้างวาทกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยแบ่งองค์กรพัฒนาเอกชนที่วิเคราะห์ว่าเป็นผู้สร้างวาทกรรมเป็น 3 ส่วน คือ คณะทำงานของเว็บไซต์ไทยเอ็นจีโอ นักพัฒนาเอกชนจากองค์กรอื่น ๆ และ ผู้ใช้อินเตอร์เน็ต โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

2) การตื่นตัวในประเด็นสาธารณะของผู้ใช้อินเตอร์เน็ต

การศึกษาในส่วนนี้มุ่งตอบคำถามถึงการตื่นตัวในประเด็นสาธารณะของผู้ใช้อินเตอร์เน็ต โดยทำการวิเคราะห์ผลของการนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านอินเตอร์เน็ตขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีต่อผู้ใช้อินเตอร์เน็ต รวมทั้งการตอบสนองของผู้ใช้อินเตอร์เน็ต

3) การระดมมวลชนเป็นพันธมิตรขององค์กรพัฒนาเอกชน

การศึกษาในส่วนนี้มุ่งศึกษาถึงการระดมมวลชนเป็นพันธมิตรขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยเกณฑ์ที่วัดว่าองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถสร้างพันธมิตรได้หรือไม่นั้น วัดจากหลัก

สำคัญ 2 ประการ ได้แก่

- 1) ระดับของการมีส่วนร่วมในของผู้ใช้อินเตอร์เน็ต ซึ่งแยกออกได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ การเข้าร่วมโต้ตอบในเว็บบอร์ด การเสนอความคิดเห็น และการปรากฏตัวเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม
- 2) ทศนคติของผู้ใช้อินเตอร์เน็ต โดยแยกออกเป็น ทศนคติในด้านลบ และ ทศนคติในด้านบวก